

**МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

Навчально-науковий інститут соціально-педагогічної та мистецької освіти

Кафедра психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему **«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРЕВЕНЦІЇ АГРЕСИВНОЇ
ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ НЕПОВНИХ РОДИН»**

Виконала здобувач вищої освіти
групи ПС 21 м заочного відділення
спеціальність 053 Психологія
ОП Психологія. Практична психологія
Мельник Інна Леонідівна

Керівник: д.психол.наук, професор
Ковальова Ольга Вікторівна

Рецензент: д.психол.н., професор
Волошина Валентина Віталіївна

Запоріжжя– 2022 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НЕПОВНА СІМ'Я ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІТЕЙ, ЩО У НІЙ ПРОЖИВАЮТЬ.....	6
1.1. Основні підходи до вивчення агресивної поведінки.....	6
1.2. Дослідження проблематики неповної сім'ї у психологічній науці.....	13
1.3. Особливості психологічного розвитку особистості дитини у неповній сім'ї.....	30
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	45
2.1. Профілактика і корекція агресивної поведінки у дітей дошкільного віку.....	45
2.2. Аналіз проявів та детермінант агресивної поведінки дітей дошкільного віку.....	50
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ	67

Мельник Інна Леонідівна

Психологічні особливості превенції агресивної поведінки дітей дошкільного віку із неповних родин

Анотація

Напружена, нестійка соціальна ситуація, яка склалася в даний час у нашій країні, зумовлює ріст різних відхилень в особистісному розвитку і поведінці дітей. Особливу тривогу викликає не тільки прогресуюча відчуженість, духовна спустошеність дітей, але і їхній цинізм, жорстокість та агресивність. На жаль, цій проблемі не наділяється достатньої уваги в психологічній та педагогічній літературі. Втім, вона є надзвичайно важливою й потребує свого розв'язання. Особливого значення ця проблема набуває для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Адже саме в цей віковий період закладаються основні стереотипи поведінки. Розуміння механізму формування агресивних дій у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку допомагає не тільки пояснити причини агресивної поведінки підлітків, а й знайти засоби педагогічного та психологічного впливу на дитину, з'ясувати основні напрями психолого-педагогічної корекції та профілактики агресивних проявів у поведінці. Негативні процеси, породжені сучасної соціально-економічною ситуацією, проявляються особливо яскраво, саме на вихованні дітей з неповних сімей. Розлучення батьків, нестабільний, конфліктний стиль відносин у таких сім'ях спотворюють умови ранньої соціалізації, опиняючись причиною нервово-психічних розладів, фактором ризику виникнення асоціальної поведінки, особистісної деформації, сприяючи виникненню проблем стосунки дитини з соціальним оточенням. Все це ускладнює вирішення виховних завдань в умовах неповної сім'ї.

В процесі емпіричного дослідження виявлені основні психологічні проблемами неповних сімей є:

- брак розуміння важливості впливу на дитину розлуки з батьком/матір'ю та відсутність знань про те, як полегшити переживання дитини, зберегти її прихильність до родителя, який перебуває за межами сім'ї;
- недостатність позитивних, гнучких, довірливих взаємин у сім'ї, що призводить до емоційного відчуження між батьками і дітьми;
- відсутність єдиних поглядів батьків на виховання дітей, що утруднює достатню ефективність процесу виховання;
- поступове зростання рівня емоційної відчуженості, конфліктності між її членами;
- утруднення можливостей задоволення членами функціонально неповних сімей тих своїх потреб, які задовольняються в сім'ях.

Отримані результати відкривають нові перспективи наукових досліджень феномену неповної сім'ї та її впливу на психологічний розвиток дитини. Так, невирішеною актуальною проблемою є дослідження впливу особливостей виховання у неповній сім'ї на її подальше життя, на формування її батьківської ідентичності, системи цінностей, налаштувань щодо побудови своєї сім'ї. Невивченими залишаються і питання відновлення взаємин у сім'ї після можливого повернення до неї родителя, котрий тривалий час перебував за межами сім'ї. Необхідні дослідження основних психологічних проблем, які виникають на цьому етапі життєдіяльності сім'ї, пошук оптимальних шляхів їх розв'язання чи попередження. Ці та інші питання є перспективними подальшими дослідженнями неповних сімей.

Ключові слова: агресивна поведінка, неповна родина, превенція, конфліктна взаємодія

Melnyk Inna

Psychological features of prevention of aggressive behavior of preschool children from single-parent families

Summary

Tense, unstable social situation, which consisted of the given it's our time countries , causes the growth of various deviations in the personal development and behavior of children. Particular concern is caused not only by the progressive alienation and spiritual desolation of children, but also by their cynicism, cruelty and aggressiveness. Unfortunately, this problem is not addressed sufficient attention in psychological and pedagogical literature. However, it is extraordinary is important and needs its solution. This problem is of particular importance purchased for children of senior preschool and junior school age. After all it is in this age period that the main stereotypes of behavior are established. Understanding the mechanism formation of aggressive actions in children of preschool and primary school age helps not only to explain the causes of aggressive behavior of teenagers, but also to find means pedagogical and psychological impact on the child, find out the main directions psychological and pedagogical correction and prevention aggressive manifestations in behavior. Negative processes, generated modern socio-economic situation, are manifested especially bright, exactly on raising children from single-parent families. Divorce parents, an unstable, conflictual style of relations in such families distorts conditions early socialization, finding oneself the reason neuropsychological disorders, a risk factor for the emergence of asocial behavior, personal deformation, contributing to the emergence of problems the child's relationship with the social the environment. All this complicates the decision of educators tasks in the conditions incomplete family.

In the process of empirical research, the main psychological problems of single-parent families were identified:

- lack of understanding of the importance of the impact of separation from the father/mother on the child and lack of knowledge about how to ease the child's experience, to maintain his attachment to the parent who is outside the family;
- lack of positive, flexible, trusting relationships in the family, which leads to emotional alienation between parents and children;
- the absence of unified views of parents on raising children, which makes it difficult for the education process to be sufficiently effective;
- gradual increase in the level of emotional alienation, conflict between its members;
- making it difficult for members of functionally incomplete families to satisfy their needs that are met in families.

The obtained results open up new perspectives for scientific research into the phenomenon of the single-parent family and its influence on the psychological development of the child. Thus, an unsolved actual problem is the study of the impact of the peculiarities of upbringing in a single-parent family on its future life, on the formation of its parental identity, value system, and settings for building one's family. The issue of restoring relations in the family after the possible return of a parent who has been away from the family for a long time remains unexplored. It is necessary to study the main psychological problems that arise at this stage of the family's life, to find optimal ways to solve them or prevent them. These and other questions are promising further studies of single-parent families.

Key words: aggressive behavior, incomplete family, prevention, conflict interaction

РЕФЕРАТ

магістерської роботи на тему:

«Психологічні особливості превенції агресивної поведінки дітей дошкільного віку із неповних родин»

Здобувачки вищої освіти Мельник Інни Леонідівни

Науковий керівник: Ковальова О.В., доктор психологічних наук, професор кафедри психології.

Напружена, нестійка соціальна ситуація, яка склалася в даний час у нашій країні, зумовлює ріст різних відхилень в особистісному розвитку і поведінці дітей. Особливу тривогу викликає не тільки прогресуюча відчуженість, духовна спустошеність дітей, але і їхній цинізм, жорстокість та агресивність. На жаль, цій проблемі не наділяється достатньої уваги в психологічній та педагогічній літературі. Втім, вона є надзвичайно важливою й потребує свого розв'язання. Особливого значення ця проблема набуває для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Адже саме в цей віковий період закладаються основні стереотипи поведінки. Розуміння механізму формування агресивних дій у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку допомагає не тільки пояснити причини агресивної поведінки підлітків, а й знайти засоби педагогічного та психологічного впливу на дитину, з'ясувати основні напрями психолого-педагогічної корекції та профілактики агресивних проявів у поведінці.

Мета роботи - теоретично проаналізувати та емпірично визначити психологічні детермінанти превенції агресивності у дітей дошкільного віку в повних і неповних сім'ях.

Об'єкт дослідження: агресивна поведінка дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: психологічні чинники превенції агресивної поведінки дітей дошкільного віку в повних і неповних сім'ях.

Гіпотезою дослідження є припущення про те, що у дітей дошкільного віку, які виховуються у неповних сім'ях найчастіше ніж у їх однолітків з

повних сімей буде спостерігатися агресивна поведінка. щось можна прописати про методи превенції(попередження) прояву агресивної поведінки.

Завдання дослідження:

1. Теоретично визначити чинники, що впливають на становлення агресії у дітей дошкільного віку.
2. Емпірично дослідити особливості агресивної поведінки дітей дошкільного віку.
3. Порівняти особливості агресивної поведінки дітей дошкільного віку в повних і неповних сім'ях.

Методи дослідження:

- *загальнотеоретичні:* аналіз, порівняння, синтез, класифікація, систематизація та узагальнення даних теоретичних та експериментальних досліджень, теоретичне моделювання;

- *емпіричні:* дослідження агресивної поведінки за методиками – «Кактус» М.Панфілової; метод статистичної обробки даних. Методика «Малюнок неіснуючої тварини» (РНЖ) — одна з найпоширеніших проєктивних методик діагностики агресивності дітей

- *статистична обробка даних* здійснювалася із застосуванням програмного забезпечення SPSS/ математичні методи обробки і статистичного аналізу одержаних даних використовувалися для перевірки достовірності результатів дослідження.

Протягом усього дитинства сім'я для дитини відіграє важливу роль у розвитку особистості. Як буде поводитися дитина, багато в чому залежить від того, у якому емоційному стані перебуває вона зараз, чи подобається їй те, що їй пропонують робити.

Крім того, варто пам'ятати, що емоції, стрес, випробувані в дитинстві, дуже впливають на все життя. Якщо можна дитині передати знання, розвинути мову, сформувані ряд навичок і т.д., то не можна усталити все це без емоційного підкріплення.

Сучасна психологія розглядає сім'ю як систему, у якій кожна структурна одиниця (член сім'ї) перебуває у чисельних і розмаїтих взаємозв'язках каузального характеру зі всіма іншими структурними одиницями. Тому будь-які форми психологічного супроводу сім'ї мають так чи інакше охоплювати усіх її членів.

Регресивні трансформації української родини призвели до поступового зниження традиційних для неї цінностей любові, як інваріантного базису побудови гармонійних подружніх та батьківських взаємин, взаємоповаги і взаємодопомоги, пошани до старших, культу матері-Берегині. Натомість спостерігається знецінення сім'ї і шлюбу як соціальних інституцій, духовне збіднення сімейних стосунків. Все це виразно виявляється у функціонально неповних сім'ях. В Україні, особливо в західних областях, зростає кількість функціонально неповних сімей, у яких один із подружжя змушений тривалий час перебувати в трудовій еміграції (майже кожна друга сім'я). Функціонально неповна сім'я – це сім'я, у якій є і чоловік, і дружина, але професійна зайнятість, трудова еміграція, хвороба, ув'язнення когось з них зумовлюють його тривалу розлуку з сім'єю.

Дітям, які виховуються у неповних сім'ях, порівняно з дітьми цього ж віку з повних сімей притаманний підвищений рівень тривожності, емоційне відчуження від родителя, який перебуває за межами сім'ї, нижчий рівень емоційного благополуччя у сім'ї, занижена особистісна самооцінка.

Основними психологічними проблемами неповних сімей виявлено:

- а) брак розуміння важливості впливу на дитину розлуки з батьком/матір'ю та відсутність знань про те, як полегшити переживання дитини, зберегти її прихильність до родителя, який перебуває за межами сім'ї;
- б) недостатність позитивних, гнучких, довірливих взаємин у сім'ї, що призводить до емоційного відчуження між батьками і дітьми;
- в) відсутність єдиних поглядів батьків на виховання дітей, що утруднює достатню ефективність процесу виховання;

г) поступове зростання рівня емоційної відчуженості, конфліктності між її членами;

д) утруднення можливостей задоволення членами функціонально неповних сімей тих своїх потреб, які задовольняються в сім'ях.

Отримані результати відкривають нові перспективи наукових досліджень феномену неповної сім'ї та її впливу на психологічний розвиток дитини. Так, невирішеною актуальною проблемою є дослідження впливу особливостей виховання у неповній сім'ї на її подальше життя, на формування її батьківської ідентичності, системи цінностей, налаштувань щодо побудови своєї сім'ї. Невивченими залишаються і питання відновлення взаємин у сім'ї після можливого повернення до неї родителя, котрий тривалий час перебував за межами сім'ї. Необхідні дослідження основних психологічних проблем, які виникають на цьому етапі життєдіяльності сім'ї, пошук оптимальних шляхів їх розв'язання чи попередження. Ці та інші питання є перспективними подальшими дослідженнями неповних сімей.

Рік виконання магістерської роботи: 2021-2022р.р.

Місце виконання: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, кафедра психології.